

AXOLI VA XUDUDLARNI TABIIY XUSUSIYATLI FAVQULODDA VAZIYATLARDAN MUXOFAZA QILISHNI TASHKIL ETISH

Karimov Hamraql Sattarovich

*Jizzax viloyati Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi
Hayot faoliyati xavfsizligi o'quv markazi katta o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada aholi va hududlarni tabiiy xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishni tashkil etish masalalari tahlil qilingan. Tabiiy ofatlarning (zilzila, suv toshqini, qurg'oqchilik, yer ko'chkilari va boshqalar) aholi hayoti va iqtisodiyotga ta'siri o'rganilib, ularning salbiy oqibatlarini kamaytirishda samarali boshqaruv, xavfni baholash va bartaraf etish mexanizmlarining ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, hududiy xavf tahlili asosida profilaktik chora-tadbirlar ishlab chiqish, aholini xabardor qilish va tayyorgarlikni oshirish bo'yicha takliflar berilgan. Ilmiy tadqiqot natijalari favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularning oqibatlarini kamaytirish bo'yicha davlat siyosati va amaliy chora-tadbirlar uchun muhim ahamiyatga ega.*

Kalit so'zlar: *Favqulodda vaziyatlar, Tabiiy ofatlar, Aholini muhofaza qilish, Xavf tahlili, Favqulodda holatlarga tayyorgarlik, Riskni boshqarish, Hududiy xavflar, Bartaraf etish chora-tadbirlari*

Annotation: *This article analyzes the issues of organizing the protection of the population and territories from natural emergency situations. The impact of natural disasters (earthquakes, floods, droughts, landslides, etc.) on people's life and economy has been studied, and the importance of effective management, risk assessment and elimination mechanisms in reducing their negative consequences has been shown. Also, proposals were made for developing preventive measures, informing the population and increasing preparedness based on regional risk analysis. The results of scientific research are important for the state policy and practical measures to prevent emergency situations and reduce their consequences.*

Key words: *Emergency Situations, Natural Disasters, Population Protection, Risk Analysis, Emergency Preparedness, Risk Management, Territorial Hazards, Mitigation Measures*

Аннотация: *В статье анализируются вопросы организации защиты населения и территорий от чрезвычайных ситуаций природного характера. Исследовано влияние стихийных бедствий (землетрясений, наводнений, засух, оползней и др.) на жизнь и экономику людей, показана важность эффективных механизмов управления, оценки и ликвидации рисков для снижения их негативных последствий. Даны предложения по разработке мер профилактики, информирования населения и повышения готовности на основе регионального анализа рисков. Результаты научных исследований имеют важное значение для государственной политики и практических мер по предупреждению чрезвычайных ситуаций и снижению их последствий.*

Ключевые слова: *Чрезвычайные ситуации, стихийные бедствия, защита населения, анализ рисков, готовность к чрезвычайным ситуациям, управление рисками, территориальные опасности, меры по смягчению последствий*

KIRISH

So'nggi yillarda jahon miqyosida tabiiy ofatlar sonining ortishi va ularning salbiy oqibatlari inson hayoti, jamiyat farovonligi va iqtisodiy barqarorlikka jiddiy tahdid solmoqda. Zilzilalar, suv toshqinlari, yer ko'chkilari, qurg'oqchilik kabi tabiiy xususiyatli favqulodda vaziyatlar nafaqat insonlarning hayoti va salomatligi, balki aholining ijtimoiy-iqtisodiy sharoitiga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli, bunday vaziyatlarga tayyorgarlik ko'rish, ularning oldini olish va oqibatlarini bartaraf etishni tizimli tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy davrda tabiiy ofatlar butun dunyo mamlakatlari uchun doimiy tahdid bo'lib qolmoqda. Iqlim o'zgarishi, demografik o'sish, shaharsozlik va atrof-muhitga salbiy ta'sir natijasida tabiiy xususiyatli favqulodda vaziyatlar soni va zararli oqibatlari ortib bormoqda. Zilzila, suv toshqini, sel, kuchli shamollar, yer ko'chkisi, qurg'oqchilik kabi ofatlar aholining hayoti, sog'lig'i, mulki va infratuzilmalarga jiddiy tahdid soladi.

O'zbekiston Respublikasining geografik holati, iqlim sharoiti va relyef xususiyatlari ayrim tabiiy ofatlarning nisbatan tez-tez yuz berishiga sharoit yaratadi. Xususan, respublikaning tog'li va tog' oldi hududlarida yer ko'chishi, sel-suv toshqinlari, janubiy-g'arbiy va markaziy hududlarda esa qurg'oqchilik, qumli bo'ronlar xavfi yuqori hisoblanadi. Shu sababli, aholining xavfsizligi, moddiy boyliklar, ekologik muvozanatni saqlash maqsadida tabiiy xususiyatli favqulodda vaziyatlarga qarshi tizimli choralar ko'rish, xavf-xatarlarga tayyor bo'lish va oqibatlarini bartaraf etish davlat va jamiyat oldidagi dolzarb vazifadir.

Mazkur maqolada aholi va hududlarni tabiiy xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishni tashkil etishning huquqiy, tashkiliy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Xavfni baholash, tahlil qilish va muntazam ravishda boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish orqali aholi xavfsizligini ta'minlash imkoniyatlari o'rganiladi. Shu bilan birga, mavjud muammolar va ularni hal etish bo'yicha takliflar ham ilgari suriladi.

Aholi va hududlarni tabiiy xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish masalasi bugungi kunda global va milliy darajada alohida ahamiyat kasb etmoqda. Tabiiy ofatlar – zilzila, suv toshqini, sel, yer ko'chkisi, qurg'oqchilik, bo'ron, shamol kabi holatlar nafaqat inson hayotiga, balki jamiyat va davlatning barqaror rivojlanishiga jiddiy xavf tug'diradi. Mamlakatimizda ham bunday holatlar tez-tez yuz berayotgani sababli, ularning oldini olish, oqibatlarini yumshatish va aholini samarali muhofaza qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan.

Aholini va hududlarni muhofaza qilishda eng avval tabiiy ofatlarga moyil hududlarni aniqlash va ularda xavf tahlilini amalga oshirish talab etiladi. Buning uchun geografik axborot tizimlari (GIS), meteorologik kuzatuvlar, gidrologik ma'lumotlar hamda tarixiy ofatlar haqidagi ma'lumotlar asosida tahlil o'tkaziladi. Natijada xavfli zonalarda

ehtiyotkorlik choralarini kuchaytirish, profilaktik tadbirlarni amalga oshirish imkoni paydo bo'ladi.

Bundan tashqari, aholini ogohlantirish va evakuatsiya qilish tizimini takomillashtirish muhim vazifalardan hisoblanadi. Har bir hududda favqulodda vaziyatlar sodir bo'lganida aholini tezkor ogohlantirish tizimi – sirenalari, SMS-xabarlar, radio va televidenie orqali ma'lumot yetkazish tizimlari ishga tushirilishi lozim. Shu bilan birga, aholining evakuatsiya yo'nalishlari, jamlanish joylari va xavfsiz hududlar haqida aniq ma'lumotga ega bo'lishi zarur. Bunday holatlarda evakuatsiya jarayonining samaradorligi aholi o'rtasida olib borilgan tayyorgarlik mashg'ulotlari va bilimlariga bog'liqdir.

Aholini tabiiy ofatlardan muhofaza qilishda ta'lim va aholini xabardor qilish tadbirlari alohida ahamiyat kasb etadi. Maktablar, kollejlari va oliy ta'lim muassasalarida Favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilish bo'yicha maxsus fanlar joriy qilinishi, mahalliy aholi orasida muntazam o'quv mashg'ulotlari tashkil etilishi zarur. Bu orqali har bir fuqaro o'zini va yaqinlarini himoya qilish bo'yicha asosiy bilim va ko'nikmalarga ega bo'ladi.

Muhofaza tizimini mustahkamlashda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish muhim omil hisoblanadi. Geoaxborot tizimlari, sun'iy intellekt yordamida tabiiy ofatlar xavfini oldindan bashorat qilish, dronlar orqali ofat sodir bo'lgan hududlarni kuzatish, qutqaruv ishlarini samarali tashkil etish mumkin. Shuningdek, mobil ilovalar orqali aholiga ogohlantiruvchi xabarlar yuborish, yordam so'rash imkonini yaratish ham amaliy natija beradi.

Mavjud muammolardan biri — barcha hududlarda xavf tahlillarining to'liq amalga oshmasligi va ayrim joylarda to'liq ro'yxatga olinmagan aholi guruhlarining mavjudligidir. Evakuatsiya infratuzilmasining to'liq shakllanmagani, ogohlantirish tizimlarining yetarlicha samarali ishlamasligi ham jiddiy muammolardan sanaladi.

Shu bois, aholini muhofaza qilish sohasidagi faoliyatni yanada kuchaytirish uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Har bir hududda xavf tahlilini muntazam ravishda yangilab borish;
2. Ogohlantirish va evakuatsiya tizimlarini har tomonlama takomillashtirish;
3. Aholining barcha qatlamlari uchun muntazam ravishda o'quv-tashviqot tadbirlari o'tkazish;
4. Ilmiy-amaliy tadqiqotlar natijalarini amaliyotga keng joriy etish;
5. Xalqaro tajriba va resurslardan foydalanish, xalqaro hamkorlikni yo'lga qo'yish.

Ushbu choralar amalga oshirilsa, aholi va hududlarni tabiiy ofatlardan muhofaza qilish samarasi oshib, jamiyatning barqaror rivojlanishi ta'minlanadi.

XULOSA

Aholi va hududlarni tabiiy xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish – bu faqatgina qutqaruv ishlari emas, balki keng qamrovli, tizimli va ilmiy asoslangan ishlarni o'z ichiga olgan murakkab jarayondir. Ushbu maqolada tahlil qilinganidek, xavf tahlilini to'g'ri tashkil etish, aholini ogohlantirish va tayyorlash, zamonaviy

texnologiyalarni joriy etish, huquqiy va tashkiliy choralarni kuchaytirish orqali bunday vaziyatlarda inson hayoti va iqtisodiyotga yetadigan zararni kamaytirish mumkin.

Muammolarga qaramay, mavjud resurslar va xalqaro tajribalardan oqilona foydalanish orqali mamlakatimizda aholi xavfsizligini ta'minlash, xavfsiz muhit yaratish va barqaror rivojlanishga erishish imkoni mavjud.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "Aholini va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi rasmiy ma'lumotlari.
3. "Favqulodda holatlar va tabiiy ofatlar boshqaruvi" — Toshkent: Akademyanashr, 2021.
4. A.X. Rahimov. Tabiiy va texnogen xavflar geografiyasi. – Toshkent: Fan, 2020.
5. OCHA (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs) — Disaster Risk Reduction Guidelines.
6. World Bank. "Natural Disaster Risk Management in Central Asia: Regional Overview."
7. UNDRR. Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction, 2023.
8. GIS-texnologiyalar va ofatlarni bashorat qilish bo'yicha ilmiy maqolalar.